

VANNdring i Gamle Fredrikstad – Gamlebyen

Av Elisabeth Syversen Mæhlum

Elisabeth Syversen Mæhlum er virksomhetsleder i Park, vei og VA, Fredrikstad kommune

Introduksjon

Fredrikstad kommune, Østfoldmuseene og Visit Fredrikstad & Hvaler har i samarbeid ønsket å formidle deler av byens spennende og viktige vannhistorie i ny tapning. Den første VANNdringen gikk av stabelen 1. august med 70 interesserte. Historien ble levende formidlet av avdelingsdirektør Tove Thøgersen fra museet og kommunens Tore Solbakken, begge standsmessig antrukket i 1700-tallsklær.

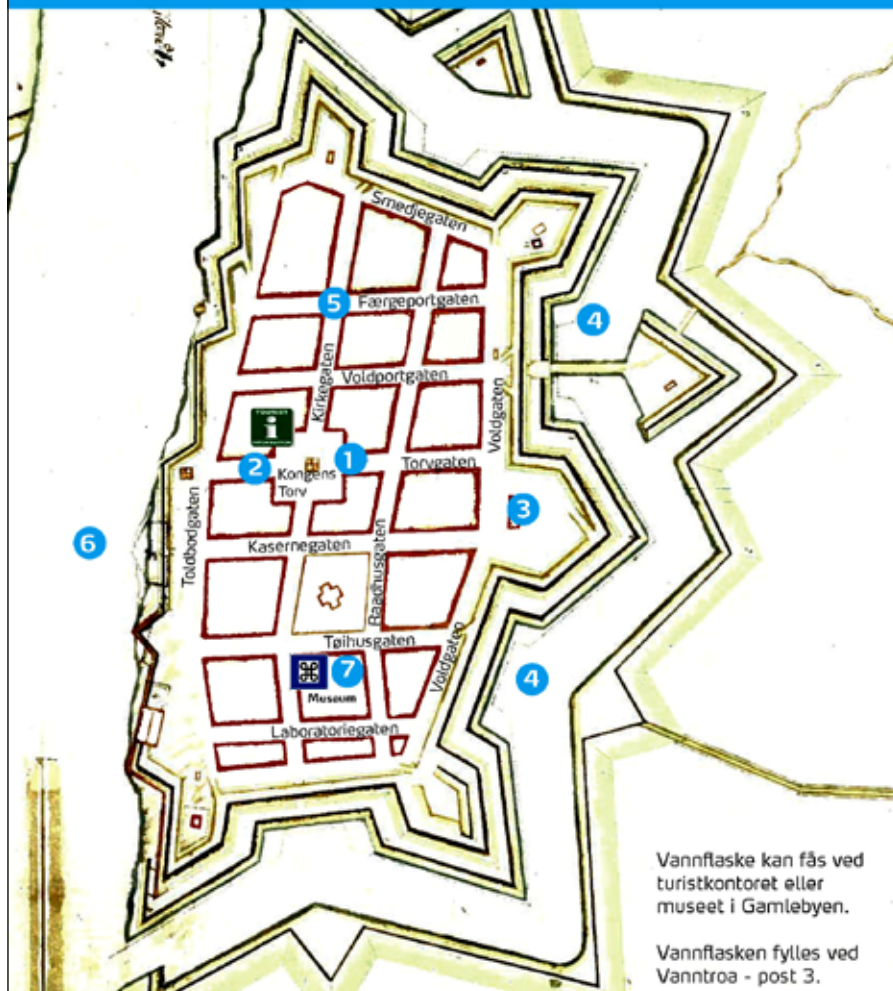
VANNdringen foregår innenfor Gamlebyens vollgraver, og besøkende kan hente et kart og en spesialdesignet flaske på turistkontoret eller museet. Guidede turer vil planlegges, men det er også lagt opp til at turen kan gjennomføres på egenhånd. Ved å følge kartet og grave-ringene i brosteinen, så kan man på egenhånd ta seg gjennom historien. Der som man ønsker et dypdykk i historien, kan QR-koden på kartet scannes.

Vi skal ta dere med på en liten runde i ord og bilder også her

Første stopp er **Torvgaten** hvor Kongstenledningen fra Kongstendammen til Gamlebyen ble åpnet i 1792. Ledningene var uthulte trerør som ledet til fem vannposter, på Vaterland og i Gamlebyen. Oberst Gedde hadde vært pådriver.

Andre stopp er **Kongens torv**. Under arbeidet med Kongstenledningen fant man en gjenfylt brønn fra 1718 som ble gjenåpnet. Til denne brønnen var det knyttet en dyster historie. En soldat hadde i melankoli druknet seg i den. Om det var historien som hvilte over stedet, eller om det var den dårlige vannkvaliteten i sin alminnelighet; folk var ikke fornøyd med kvaliteten på vannet fra Kongstenledningen. En dag stod følgende oppslag på en plakat ved pumpene på torvet: *”Moses Vann av Klippen slo. Gedde skitt fra Kongsten dro”*. Kongstenledningen ble satt ut av drift rundt 1800, og vannforsyningen til Gamlebyen ble først god

VANNdring i Gamle Fredrikstad



Figur 1. Kart over VANNdringsområdet

da det ble lagt ny ledning fra Vest siden i 1878.

Tredje stopp på vår VANNdring er **Vanntrøa**. Vår vanntrø er og blir et symbol på det livsviktige vannet, men er også



Figur 2. QR-kode

et kjent og kjært landemerke i Gamlebyen. Den er anlagt i 1906. Folk kunne hente vann og hester kunne drikke fra drikkekarret. Vanntroa er nylig restaurert slik at tobeinte og firbeinte fremdeles kan stille sin tørste her. Her kan du også fylle vann på flaska du har fått med deg.

Fjerde stopp er **Vollgraven**. Vannet her har aldri hatt god kvalitet. Det var forskjell på Kong Salomo og Jørgen Hattemaker. De som ikke hadde med hest kunne dra og hente vann i Oldenborgila, de måtte bruke dette vannet. Flere av dem ble nok syke, for her kastet folk fra seg avfall og her havnet døde dyr. Vi kan levende forestille oss at lukta var fæl.

Femte stopp er **Fergeportgaten/Kirkegaten**. Her avdekket en utgraving i 2002 en gammel tømret kum og et stort vann-



Figur 3. Utdelte flasker

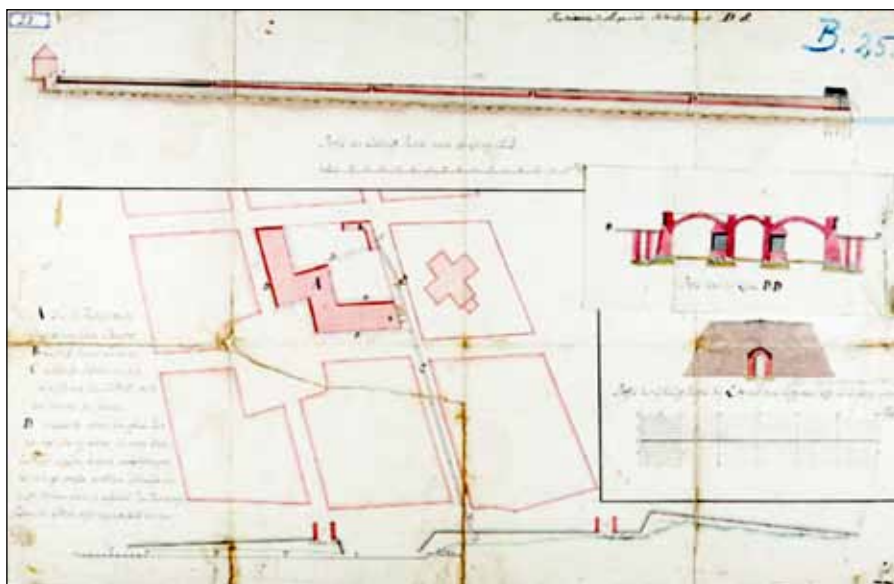


Figur 4. Avdelingsdirektør Tove Thøgersen fra Østfoldmuseene og Tore Solbakken, Fredrikstad kommune, ved den nyrestaurerte Vanntroa.

rør. Dette er i dag utstilt på museet. Røret er datert til ca 1655, da det ble felt. Treet var da 300 år. Det betyr at det begynte å gro da Svartedauden kom til Norge ca 1350.

Glomma var en vannkilde for mange i Gamlebyen. Her er sjette stopp på vår VANNDring. Brakkvannet i elva ble brukt til vasking og matlaging. Her kan vi dvele ved historien til tjenestpiken Ulrika. Hun gikk til Glomma for å hente vann til klesvask en dag i 1784. Før hun gikk hadde hun satt på tekjelen. Da hun kom tilbake stod huset der hun tjente i lys lue. Ulrika, som var i 50-årene, hadde født tre barn utenfor ekteskap og hadde derfor måttet sitte åtte år på tukthus. Hun fikk skylden for å ha forårsaket brannen som jevnet to hele kvartaler med jorda og gjorde mange husløse.

Siste og syvende stopp før museet er **Kasernegata**. Paris og London kan by på sightseeing i sine underverdener. Vi er ikke snauere i Fredrikstad enn at man også kan få et lite, guidet glimt av underverdenen hos oss, selv om vi ellers på denne runden tar for oss historien fra bakkenivå. Ikke alle vet at det ligger en verneverdig kulvert i Gamlebyen. Den ble anlagt i 1787. Det sies at den ledet avløp fra kaserna til Glomma, men den er gangbar og kan sikkert også ha vært benyttet som en hemmelig gang – for eksempel dersom båter har kommet med hemmelig last som skulle til Kasernegården. Hvem vet? Kulverten er et av de best bevarte kulturminner av sitt slag i Norge.



Figur 5. Kulverten som ledet vann fra kaserna til Glomma



Figur 6. Utløpet for avløpsrøret ut i Glomma

VANNdringen ender på **museet** hvor vi kan ta røret og den tømrede vannkummen fra 1655 nærmere i øyesyn. Bybrannene har også preget Gamlebyens historie. Utstillingene og ”fortellingene” på museet gir noen interessante perspektiver på hvordan slokkevann ble benyttet før. Den siste totale bybrannen rammet byen i 1764. Denne gangen ble alle byens privathus ødelagt, sammen med alle sjøboder og lagerbygninger som befant seg mellom vollene og elven.



Figur 7. Vannrøret fra 1655